

До нас прийшла війна. Життя і смерть в Україні

Крістофер Міллер

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

Переклад — О. Буйвол

© Видавничий дім «Фабула». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Від автора

Я давно хотів написати книжку про Україну, але не таку. Коли ви її прочитаєте, то, як мені здається, зрозумієте, що я маю на увазі.

Це не підручник з історії, але на початку я навів коротеньку хронологію важливих історичних подій, що забезпечить корисний для читача контекст. Моя книжка — це збірка історій про людей і події, які змінили хід української та навіть світової історії. А також розповідь про мій досвід перебування в Україні. Усе це — правда. Лише імена деяких людей було змінено чи опущено, коли тема є особливо делікатною або на прохання цих осіб із міркувань безпеки.

Під час написання я схилився до деяких стилістичних рішень, на які важливо звернути увагу. Я використовував українську транслітерацію в більшості випадків, коли йдеться про українців і місцеві топоніми. Я використовував російську транслітерацію або альтернативне написання імен лише тоді, коли людина наполягала на цьому, а ще у випадках, коли згадував польових командирів або посадовців українського походження, які пішли служити до маріонеткових урядів чи воєнізованих формувань проросійських сепаратистів у Криму чи на сході України. Столиця України — Київ, а не Кієв. Одеса замінила раніше заведене написання «Одесса». У рамках декомунізації, що триває в Україні з 2014 року, було перейменовано сотні, якщо не тисячі, міст, містечок і сіл по всій державі. Здебільшого я використовував назви, які існували під час подій, описаних у книжці. Наприклад, Артемівськ — це попередня назва міста Бахмут, яку місцеві мешканці використовували до 2016 року, коли її було юридично змінено. Те саме стосується сусіднього села Красне, яке тепер називається Іванівське. У книжці є ще кілька подібних прикладів, але щойно згадані населені пункти є особливо важливими, оскільки кілька розділів присвячено подіям, що відбувалися саме там.

Ви помітите, що існує певний розрив у подіях, що відбувалися протягом 2015–2022 років. На цей час припадає трансформаційний період в історії України, протягом якого вона зробила багато для того, щоби стати на європейський шлях розвитку та вирватися з-під влади Росії, хоча Кремль продовжував намагатися дестабілізувати ситуацію в країні. Але для детального опису багатьох складних подій того періоду знадобилися б десятки, якщо не сотні сторінок. Мені просто не вистачило б місця, на яке вони заслуговують. У цій книжці я не зможу розповісти вам про них докладно.

Мапи

Україна, політична карта Адміністративний поділ та обласні центри

Східні області України — Донецька та Луганська — утворюють регіон Донбас

Незаконно анексований Кримський півострів України, окупований Росією в березні 2014 року

Короткий огляд історії України

IX–XI століття — заснування та розвиток Русі, першої великої східнослов'янської держави. Її політичний центр розташовувався в місті Києві, що на річці Дніпрі. У цей час не існувало ні України, ні Росії, а на місці Москви були ліси.

XI століття — Русь досягає свого розквіту за часів Ярослава Мудрого, а Київ стає одним із політичних і культурних центрів Європи.

XII–XVIII століття — різні іноземні держави вторгаються та захоплюють частини країни. Русь припиняє існувати як держава.

XVII–XVIII століття — виникає ідея самостійної української нації та українства.

XVIII–XIX століття — Російська імперія захоплює більшу частину України. Українська інтелігенція виступає проти імперського правління. Росія придушує українські мову та культуру.

1917 рік — Україна бореться за звільнення від російського панування на тлі російської революції та подальшого розпаду Російської імперії.

1918–1919 роки — Україна проголошує незалежність, але в країні панує хаос. Різні сепаратистські утворення змагаються за контроль над окремими територіями або всією Україною.

1919 рік — Україна стає Українською Радянською Соціалістичною Республікою.

1922 рік — УРСР стає частиною Радянського Союзу.

1932–1933 роки — мільйони українців помирають від штучного голоду, відомого в Україні як Голодомор, організованого Йосипом Сталіним під час його кампанії колективізації.

1941–1944 роки — нацистські війська вторгаються та окунують Україну, яка зазнає жакливиx руйнувань і звірств. Мільйони людей гинуть у боротьбі з військами Адольфа Гітлера. Серед загиблих — приблизно 1,5 млн євреїв.

1954 рік — передача Кримської області РРФСР до складу УРСР на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 року.

1990 рік — у жовтні в Києві спалахує Революція на граніті. Українська молодь протестує проти того, щоб Україна залишалась у складі Радянського Союзу.

24 серпня 1991 року — Україна проголошує незалежність. Радянський Союз розпадається. Розпад СРСР офіційно завершується в грудні.

Червень-липень 1994 року — відбуваються президентські вибори, на яких колишній прем'єр-міністр Леонід Кучма перемагає

чинного президента Леоніда Кравчука. Перша мирна передача політичної влади в незалежній Україні.

5 грудня 1994 року — Будапештський меморандум про гарантії безпеки. Меморандум заборонив Російській Федерації, Великій Британії та Сполученим Штатам погрожувати або застосовувати військову силу чи економічний примус проти України, Білорусі та Казахстану, «окрім як із метою самооборони або в інший спосіб відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй».

Листопад 2004-го — січень 2005-го — українці заповнили київський майдан Незалежності, протестуючи проти корупції та фальсифікації президентських виборів на користь проросійськи налаштованого Віктора Януковича. Протести переростають у Помаранчеву революцію. Фальсифіковані вибори скасовуються, і президентом зрештою стає Віктор Ющенко.

Січень-лютий 2010 року — розчаровані відсутністю прогресу та роками міжособних чвар, українці голосують проти Ющенка, який зазнає поразки в першому турі президентських виборів. Янукович перемагає та стає президентом після вільного й чесно проведеного другого туру голосування.

Листопад 2013-го — лютий 2014-го — українці виходять на Майдан на знак протесту проти відмови Януковича підписати угоду про вільну торгівлю з Європейським Союзом, вимагають, щоб Україна приєдналася до Європейського Союзу та стала частиною Європи. Вони чинять спротив російському тиску, спрямованому на формування тісніших зв'язків з Російською Федерацією. Янукович спрямовує проти мирних демонстрантів сили безпеки, що спричиняє криваву бійню, яка призводить до загибелі понад сотні протестувальників, які згодом стануть відомі як Небесна Сотня.

21 лютого 2014 року — Янукович тікає з Києва до Росії, а український парламент офіційно усуває його від влади.

Кінець лютого — березень 2014-го — Путін віддає наказ про таємне військове вторгнення на український Кримський півострів. Російські війська у формі без розпізнавальних знаків, відомі як «зелені чоловічки», штурмують українські військові частини, захоплюють урядові будівлі й аеропорти півострова, затримують проукраїнських активістів.

16 березня 2014 року — Росія проводить фіктивний «референдум» у Криму, стверджуючи, що майже 97 % виборців проголосували за приєднання до Російської Федерації. Україна та її західні союзники засуджують нелегітимне голосування.

17 березня 2014 року — Путін підписує указ про визнання Криму «суверенною та незалежною державою».

21 березня 2014 року — Путін підписує договір про визнання Криму частиною Російської Федерації. Насильницьку анексію Криму здійснено. Україна та міжнародна спільнота засуджують цей крок.

Квітень 2014 року — російські війська таємно вторгаються в Донецьку та Луганську області на сході України, відомі як Донбас, використовуючи війська, спецпідрозділи та розвідників для розпалювання проросійського сепаратистського повстання. Тисячі незадоволених місцевих жителів, які не підтримали Євромайдану та Революції гідності, приєднуються до них, створюючи враження нібито народного повстання в стилі Майдану.

11 травня 2014 року — проросійська маріонеткова влада проводить фіктивні референдуми та проголошує так звані «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку» незалежними, що закріплює контроль Росії над регіоном і його окупацію.

Червень 2014 року — створено групу «нормандського формату» для ведення переговорів щодо врегулювання конфлікту. До неї увійшли лідери України, Франції, Німеччини та Росії. Перша

зустріч відбулася під час заходів, присвячених 70-й річниці висадки союзників у Нормандії в день Д. Загалом протягом 2014–2016 років було проведено п'ять зустрічей.

8 червня 2014 року — з метою сприяння дипломатичному врегулюванню війни на Донбасі створено Тристоронню контактну групу з мирного врегулювання ситуації на Сході України, що складалася з представників України, Росії та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Вересень 2014 року — підписано Мінський протокол (Мінськ-1), що значно зменшує інтенсивність бойових дій у зоні конфлікту на Донбасі. Переговори щодо досягнення цієї угоди проходять у Мінську, столиці Білорусі.

Лютий 2015 року — підписано Комплекс заходів із виконання Мінських угод, який зазвичай називають Мінськ-2, але Росія так і не почала його виконувати.

2016–2021 роки — війна Росії в Україні триває на сході країни. Переговори між лідерами України, Росії, Франції та Німеччини не призводять до укладення мирної угоди. Сполучені Штати збільшують підтримку України та її збройних сил. Росія посилює тиск на Україну, використовуючи кібервійну й економічний тиск та здійснюючи хвилю вбивств своїх опонентів і тих, кого вважає зрадниками. Тим часом прозахідний уряд України намагається провести реформи й викоринити корупцію. Українське суспільство віддаляється від Росії, українська культура починає процвітати, а покоління українців, народжених у часи незалежності, досягає повноліття.

Квітень 2021-го — січень 2022-го — Росія зосереджує війська та військову техніку вздовж українського кордону на півночі, півдні та сході, а також у Білорусі й окупованому Криму. Розвідка США оцінює загальну чисельність російських військових сил від 150000 до 200000 осіб і попереджає про «неминуче» вторгнення. Президент

України Зеленський применшує загрозу та каже президенту Джо Байдену, що такі слова можуть викликати паніку в Україні.

21 лютого 2022 року — Путін визнає «незалежність» підтримуваних Росією з 2014 року так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» — і не лише в межах окупованих районів, але й включно з підконтрольною Україні територією цих двох областей.

24 лютого 2022 року — Путін розпочинає повномасштабне вторгнення в Україну. У ході комбінованого наступу здійснено удари крилатими ракетами та штурм сухопутними військами з території Росії, Білорусі та окупованого Криму. Російський напад спричинив найбільшу з часів Другої світової війни кризу біженців в Європі. Приблизно 6 млн українців покинули країну, а ще понад 7 млн стали внутрішньо переміщеними особами.

Пролог

«Спеціальна воєнна операція»

Краматорськ, Схід України, 24 лютого 2022 року

Текстове повідомлення пронизливо дзенькнуло в темряві. Було 4:36 ранку, але я не спав, лежав, повністю одягнений, на ліжку у своєму позбавленому доброго смаку номері на п'ятому поверсі готелю «Краматорськ» в однойменному місті, розташованому в північній частині Донецької області, на Сході України. На мене дивилися очі намальованої олійними фарбами хтивкої оголеної дівчини, яка купалась у хвилях прибою на якомусь тихому пляжі.

«З тобою все гаразд?» — ішлося в повідомленні.

Відправником був Александр Віндман, підполковник армії США у відставці, колишній директор з європейських справ у Раді національної безпеки. Він писав мені з Вашингтону. Як і весь світ, цей уродженець Києва, що нещодавно працював у Раді національної

безпеки Білого дому, затамувавши подих, чекав, що ж далі утнуть військові президента Росії Путіна.

«Так. У Краматорську тихо,— відповів я з фальшивою впевненістю.— Але не думаю, що багато хто спить».

«Радий, що це так,— написав у відповідь Віндман.— Ми, піхотинці, спимо, коли можемо. Відпочивай. Боюся, тобі це знадобиться».

Але заснути було неможливо. Серце калатало в грудях. Протягом останніх трьох днів країну охопило відчуття неминучої загибелі.

За кілька тижнів до цього Сполучені Штати доклали надзвичайно багато зусиль, щоби розсекретити й оприлюднити розвідувальні дані, які свідчили, що Росія незабаром розпочне повномасштабне військове вторгнення в Україну. Росіяни складали офіційні списки своїх ворогів серед українців, яких потрібно захопити або вбити. Українці сприйняли цю новину зі скепсисом, особливо після того, як їхній президент Володимир Зеленський закликав адміністрацію Байдена не перебільшувати, оскільки це може викликати паніку та зашкодити економіці країни.

«Що, власне, є новиною? Хіба це не наша реальність протягом останніх восьми років? Хіба вторгнення не почалося 2014 року? Хіба загроза широкомасштабної війни з'явилася тільки зараз?» — сказав Зеленський у зверненні до громадян 19 січня.

Він запевнив українців, що навесні вони будуть смажити шашлики, а не битися в новій війні.

«У травні, як завжди, буде сонце, вихідні, шашлики і, звичайно ж, День перемоги»,— запевнив він.

Але потім, 21 лютого, Путін визнав «незалежність» Донецької та Луганської областей, двох територій, які належали Україні, але під час війни, що почалася 2014 року, були частково захоплені російськими військами та їхніми маріонетками-сепаратистами. І ось

ці маріонеткові лідери надіслали поспіхом складене прохання до Кремля «надати допомогу у відбитті агресії з боку Збройних сил України з метою уникнення жертв серед цивільного населення та запобігання гуманітарній катастрофі» на Донбасі, як називають цей східний регіон країни.

Справи були кепські. Висвітлюючи російсько-українську війну від самого її початку 2014 року, я відчував, що ми стоїмо на порозі більшої, кривавішої фази конфлікту, яка може вибухнути будь-якої миті... найвірогідніше, просто під моїм вікном.

Усі сумніви було розвіяно за кілька хвилин до того, як Александр надіслав своє повідомлення. Путін, сидячи за столом у Кремлі на тлі біло-синьо-червоного російського триколора, звернувся до нації з екранів державного телебачення, розповідаючи про свої цілі в Україні. Він давав військовим зелене світло для проведення «спеціальної воєнної операції» за надуманою підставою нібито потреби «демілітаризувати та денацифікувати Україну», яка перетворилася на «антиросійську» державу, забезпечену «найсучаснішою зброєю» НАТО. Це, за словами Путіна, необхідно для забезпечення повної безпеки Росії та її народу. Він закликав Зеленського й українську армію капітулювати.

Коли я це почув, то аж підстрибнув у душі. Зважаючи на те, що лайно от-от потрапить на вентилятор, я знав: це може бути моїм останнім шансом краще підготуватись. Я спакував свої речі та поставив сумки біля дверей. Я кинув швидкий погляд на вікно, яке раніше заклеїв скотчем, щоб у разі вибуху внаслідок бомбардування скалки не розлетілися на всі боки. На кухнях і в спальнях багатоквартирного будинку навпроти горіло світло, і я бачив, як люди сиділи та дивилися щось у своїх мобільних телефонах. Блакитне світло екранів освітлювало їхні обличчя. Вулиці були порожні, а небо — непроглядно чорне. Тоді я присів на ліжку й почав чекати...

У-у-у-у... Бах! У-у-у-у... Бах!

Кілька секунд тиші.

У-у-у-у... Бах! У-у-у-у... Бах!

За шістнадцять болісних хвилин після мого обміну повідомленнями з Александром чотири російські крилаті ракети одна за одною влучили в авіабазу, що розташовувалася лише за 600 метрів від готелю.

Вибухи осяяли небо таким яскравим сяйвом, що воно пробилось крізь щойно запнуті щільні штори на моїх вікнах, вистрілюючи зі щілин, наче промені лазерів. Ударні хвилі від вибухів із силою вдарили в готель, струшуючи будівлю.

Адреналін шаленів у моїх венах. Я скотився з ліжка на підлогу та рачки поповз до дверей. Коли я відчинив їх і подивився в коридор, двоє іноземних журналістів розгублено крутилися там в одній білизні.

— Що це в біса таке? — крикнув мені один із них.

Він здавався остаточно збитим із пантелику.

— На нас напали,— відповів я.

— Що? — перепитав він.

— Росія вторглася в Україну,— сказав я йому.

— Серйозно? — спитав інший.

— Так, чоловіче! — крикнув я у відповідь.

Двері кімнати навпроти відчинились, і звідтіля спокійно вийшла портьє. Жінка на ходу поправляла свою зачіску. Перед ранковою зміною вона кілька разів підморгнула мені.

— Хлопці! — гукнула вона до журналістів російською.— Зберігайте спокій. Ідіть до бомбосховища.

Чоловіки стояли, тримаючи руки в боки, та, мружачись, дивилися на неї.

— Вона сказала спускатися до бомбосховища,— сказав я їм англійською.

Вони кинулися назад до своїх номерів одягатися та збирати речі.

— Йолкі-палкі,— ледве чутно пробурмотіла портє.— Усе буде добре,— запевнила вона мене, говорячи російською.— Спускайтеся до підвалу.

Я високо оцінив її спокій і впевненість, але все явно було далеким від добре. По нас стріляли крилатими ракетами, а не мінами чи навіть танковими снарядами. Щойно війна перескочила на новий, жажливий рівень.

Проте ця жінка прожила в зоні бойових дій довгих вісім років.

— Ви працювали тут 2014 року? — запитав я її, коли ми підійшли до повороту, звідки можна було спуститися сходами.

Я запам'ятав її з минулого перебування в цьому готелі, коли опинився в епіцентрі російського вторгнення. Тоді солдати розбігалися вулицями, зістрибуючи з броні танків і бронетранспортерів.

— Так,— відповіла вона,— ми вже це проходили.

Журналісти заходили до бомбосховища й одягали бронежилети. Саме там я знайшов американського фотографа Піта Кігарта та британську репортерку Ізобель Кошів. Обидва були частиною моєї команди, яка висвітлювала для сайту BuzzFeed News напружені події, що передували цьому ранку. Вони зупинилися на нижніх поверхах готелю «Краматорськ», тому встигли швидко зібрали своє обладнання та спустилися до підвалу.

— Ну, справи, здається, досить погані,— пробурчав Піт, якого всі вважали майстром применшувати.— Це було до біса голосно.

Ізобель мала менш урівноважений вигляд. Вона помітно тремтіла та зиркала навколо переляканими очима. Жінка хвилювалася за 50-річного Анатолія, друга сім'ї, якого ми найняли своїм водієм.

— Ви не бачили Анатолія? — запитала вона, перевіряючи телефон на наявність повідомлень.— Він був тут, а потім просто

зник.

— Піду його пошукаю,— запропонував я.

У холі готелю панував хаос. Персонал та охорона намагалися підтримувати порядок у приміщенні, повному представників преси, які одночасно були сповнені страхів і відчували натхнення, оскільки опинилися в епіцентрі подій, що мали історичне значення. Репортери мацали свою апаратуру та кружляли приміщенням, намагаючись знайти своїх українських контактерів. Кілька журналістів ходили туди-сюди біля входу, палили сигарети, телефонували своїм редакторам у Лондоні, Парижі, Берліні та інших європейських центрах.

Серед небагатьох іноземців, що зберегли спокій, була ветеранка воєнних репортажів Ліндсі Гілсум, військова кореспондентка британського «4 каналу». Як і всі інші, вона не була впевнена, що робити та куди саме йти, але принаймні не розгубилась і влаштувалася на потертому дивані в холі готелю, де почала набирати нотатки на своєму ноутбучі.

— Я в потрібному місці,— сказала вона мені.

— Усе залежить від того, що ви шукаєте,— відповів я на це.

— Історії про війну.

Загалом українські журналісти на нашому фоні здавалися найбільш урівноваженими. Як і портьє, вони поводитися зі стоїцизмом ветеранів, які воювали більшу частину минулого десятиліття. Шукаючи Анатолія на вулиці, я побачив Анастасію Власову, українську фотожурналістку, з якою висвітлював перше російське вторгнення вісім років тому. На її руці висів бронежилет. Вона курила, стоячи внизу сходів.

— О, привіт! — сказала вона мені, широко усміхаючись, зробила глибоку затажку й видихнула тютюновий дим у зимове повітря.— Подивіться, хто тут!

Навколо нас іноземні тележурналісти переступали плутанину проводів і знімальне обладнання, налаштовуючи свої прямі включення.

— Ну от, знову почалося! — пожартувала Анастасія, розповідаючи, як минулого разу ми були десь поруч під час обстрілу та ледве вцілили.

• • •

Далі — у повній книжці «До нас прийшла війна. Життя і смерть в Україні».
nashaknyga.com.ua